

לשוננו לעם

עורכים: חיים א' כהן, דוד טלשיר, יוסף עופר

מתוך

כרך מה, תשנ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ארבעים שנות האקדמיה

א

ביום ט"ז באלול תשי"ג קיבלה הכנסת את "חוק המוסד העליון ללשון העברית תשי"ג (1953)", שנתפרסם ברשומות ביום כ"ו באלול של אותה שנה, ומכוחו הוקמה האקדמיה ללשון העברית. זו נתכנסה לישיבתה הראשונה השבוע לפני ארבעים שנה, ביום י"ט בכסלו תשי"ד, ובמעמד זה היום אנו באים לציין את המאורע. מחבורת חמישה־עשר החברים הראשונים של המוסד שרוי עמנו כיום רק אחד ומיוחד, מורנו ורבנו פרופ' זאב בן־חיים. אנו מאחלים לו בריאות טובה לאורך ימים ושנים.

האקדמיה ללשון העברית, ממשיכתו - ואולי מוטב לומר חלופתו - של ועד הלשון העברית, היא מסימניה של קוממיות ישראל. לא עוד מוסד וולנטרי הנתון לחסדם של יחידים ותלוי ברצונם של רבים, אלא מוסד ממלכתי המעמיד במרכזו את לשון העם והמדינה כמתקנות שבאומות. מעניינו של העם, המוצא את ביטויו בבית הזה ובעומד בראשו, שהאקדמיה תבחן ביום חגה־חגו את דרכה ותציין מה השיגה ובמה חדלה מהשיג.

משום מה מתקשרת האקדמיה בתודעתם של רבים, המוני העם ואף לא מעט מנגידיו, כמפעל לייצור מילים, מהן מוזרות או אטומות או למזער מעלות חיוך קל. ראיתי גם כותבים שלוחי עט המתכבדים בקלון זה. לפיכך ראוי מדי פעם וגם לעת הזאת להעמיד דברים על דיוקם.

האקדמיה ללשון פועלת לפי התקנון שלה שנתחייב ונתנסח מכוח חוק הכנסת. בראש התקנון הוצבו מטרותיה בזו הלשון:

א. לעשות לכינוסו ולחקירתו של אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה ושכבותיה.

ב. לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו.

ג. לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המילים, בדקדוק, בכתב, בכתב ובתעתיק. (ראה **זיכרונות האקדמיה ללשון העברית** א-ב [תשט"ז], עמ' 3.)

בתחילה אף נתנסחה מטרה רביעית: "לסייע להפצת ידיעת הלשון העברית" (ראה שם, עמ' 24) וזו אף נתקבלה במליאה (שם, עמ' 32). אבל בסופו של דבר הושמטה מטרה זו מתוך שגברה ההשקפה שהאקדמיה היא המוסד המחוקק והפוסק, אך אין היא הרשות המבצעת, ותחום זה של הפצת הידיעה נמסר למשרד החינוך המופקד על הוראת העברית והפצתה.

אנו, אנשי הדור השני והשלישי של האקדמיה, באנו אל התקנון הזה, על-פיו אנו פועלים, ואותו אנו באים לבחון ולהעמיד לבירור גלוי. בישיבת האקדמיה השנייה מעשרה בטבת תשי"ד, הוצע שמו של המוסד "האקדמיה ללשון העברית". הוועדה שהציעה את השם הזה שנתקבל באותה ישיבה תמכה דבריה בארבעה טעמים. הראשון שבהם אמר: "שם בין-לאומי זה, דווקא משום שהוא מחייב הרבה, יפה למוסד זה, שמשימותיו גדולות וחשובות כל כך והוא זקוק ליחס של כבוד ואמון מצד העם במדינה ובתפוצות וגם מצד חכמי העמים" (שם, עמ' 14). הטעם הרביעי אומר: "שאיפת ועד הלשון ליהפך לאקדמיה לא חדשה היא, וכבר לפני עשרים שנה בערך יצא כרוז חתום בידי דוד ילין וח"נ ביאליק, נשיאי הוועד אז, על המגמה הזאת. וכשקרבה שעת ההתגשמות לרגל תקומת המדינה, נוסד 'הוועד המכין לייסוד האקדמיה ללשון העברית', ושם זה נתקבל כל כך על דעת הקהל, שכמעט הכול ראו בקבלת החוק בכנסת על דבר המוסד העליון ללשון העברית את ייסוד האקדמיה" (שם, עמ' 15).

הנה כי כן, יותר משבאה האקדמיה להמשיך את מפעלותיו של ועד הלשון, היא הוקמה כחלופתו, הן באשר לשם, הן באשר למטרות ולתפקידים. ראוי לנו שנבחן את שלוש המטרות אחת לאחת לאור ההישגים הכוללים וההישגים למחצה לשליש ולרביע. נתמקד תחילה במטרה הראשונה והשלישית ואחר כך נבוא לומר דברים אחדים על השנייה.

ב

אכן, סמוך לייסודו הועמדה המטרה הראשונה במרכז העשייה של המוסד; כינוס אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה ושכבותיה וחקירתן הן משימות כבדות וארוכות טווח. לשם כך כוננה האקדמיה את מפעל המילון ההיסטורי של הלשון העברית. בראשונה, קיבל על עצמו את עריכת המדור ללשון המקרא פרופ' נפתלי הרץ טור-סיני, נשיא האקדמיה הראשון, ופרופ' זאב בן-חיים,

לימים סגן הנשיא ואחר כך הנשיא השני, את המדור לשון חז"ל. כבר בראשית הדרך הונחה בקרן זווית העבודה על המדור לשון המקרא. המהדורות של המקרא, המילונים והקונקורדנציות שלו רשמו הישגים חשובים, ולא היה צורך דחוף לטפל בלשון המקרא בשלבי ההכנות הראשונות לכתיבת המילון. זה שלושים וחמש שנה מתרכז המפעל בחיבורים שלאחר המקרא, כלומר למן שנת 200 לפני המניין הרגיל ואילך. עבודת המילון - בניהולו המדעי הפעיל של פרופ' בן-חיים עד לפני כשנה ומחצה - נתמקדה בשלוש חטיבות עיקריות: שתיים מן העת העתיקה, הראשונה מן 200 לפני הספירה עד שנת 300 לספירה בקירוב; היא כוללת את ספר בן-סירא ומגילות קומראן ושאר חומר חיצוני, כגון: איגרות, כתובות, מטבעות וחומות ועל כל אלה ספרות התנאים כולה. החטיבה השנייה כוללת את כל הספרות למן 300 לספירה עד 1050 בקירוב, ובכלל זה התלמודים, מדרשים קדומים ומאוחרים, ספרות הגאונים, הפיוט, היצירה הקראית הקדומה וכל תעודה חיצונית בת הזמן הכתובה עברית. החטיבה השלישית כוללת מדגם רחב ומתרחב והולך של חיבורים מן העת החדשה משנת 1755 ועד 1933, כלומר תקופת ההשכלה ותקופת התחייה, וליתר דיוק מהשכלת ברלין עד דורו של ביאליק. כיום כבר עומדים לרשות הציבור 77 כרכים המקיפים את החטיבה הראשונה מן הספרות העתיקה. כרכים אלה כוללים את המקורות הבדוקים והמנופים ואת הקונקורדנציות המנותחות לפרטיות וכן ניתוח לשוני של כלל הצורות לפי תפיסה בלשנית מגובשת וברורה. חומרים אלה למילון ההיסטורי נתפרסמו בדפי-זעור (מיקרופיש) ונרכשו בידי מאות ספריות ואנשים פרטיים. כרכי המקורות והקונקורדנציות ל-128 יצירות מן החטיבה השלישית (הכוללת, כאמור, את ספרות ההשכלה והתחייה), גם הם עשויים ועומדים לרשותנו ולרשות הציבור באקדמיה. ולא רחוק היום שתושלם העבודה המקבילה בחטיבה השנייה מן השנים 300-1050. בכל שלוש החטיבות מדובר בטקסטים בהיקף כולל של כתשעה וחצי מיליון תיבות.

לכל העבודות הללו קדמה הכנת ספרי מקורות מפורטים, המרכזים נתונים מרובים על כל חיבור ועל כלל העדים עליו, היינו כתיב-יד או דפוסים ראשונים; וגם אלה הועמדו לרשות הציבור. וכבר יש התחלות ניכרות בחטיבות שלאחר שנת 1050. כגון המדור לעברית מצפון-אפריקה, העוסק בהכנת ספר המקורות ליצירות מקיבוצים אלו, משנת קנ"א (1391) ועד ימינו.

ראוי להדגיש שמפעל המילון הוא המוסד הראשון בארץ, ומן הראשונים בעולם, שעשה מראשית דרכו שימוש שיטתי ומושכל במחשב. במחקר של תחום במדעי הרוח.

כללו של הדבר, ההכנות לכתיבת המילון ההיסטורי כבר רשמו הישגים גדולים וחשובים. מכאן ואילך - בכל הנוגע לנתונים בתחומים שעובדו במפעל - איננו תלויים עוד במילונים משובשים שנתייסדו על מהדורות דפוסים שחלו בהן ידיים. אלה, הלשון המשתקפת בהם מעידה הרבה פעמים לא על זמנו של החיבור אלא על זמנים מאוחרים יותר ופעמים על זמן הדפסתו ולא תמיד בידי מדפיס מהימן ודייקן. לא כאן המקום להציג את שפעי הגילויים בתחום הלשון הניבטים מן החומר שעובד במפעל המילון ההיסטורי.

עם הקמת מפעל המילון הייתה האקדמיה למרכז המחקר הראשון במעלה של הלשון העברית. על כן אין תמה שהכול משחרים לפתחה, הן חוקרי הלשון העברית, הן חוקרים של תחומים אחרים במדעי היהדות, כדי לקבל נתונים כדיוקם ולכל היקפם. אין כיום עבודה הנדרשת לחטיבות הנזכרות שאינה עושה שימוש בהישגי המפעל, ומדובר בעשרות רבות של עבודות מקיפות יותר ומקיפות פחות. בזה נמצאת האקדמיה גם מממשת פן אחד חשוב של המטרה השנייה, היינו "לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו". אך ברור שיש צדדים אחרים במטרה זו המחכים למימוש, ועוד נשוב לנושא בהמשך דברינו.

לאלה שקצרה רוחם ואינם יכולים לחכות עד שנכדיהם יראו את המילון הגדול נאמר: אף שעיקר חילו של המפעל נתון עדיין להכנת החומרים למילון, כבר נעשו ונעשים צעדים מצייני דרך לקראת כתיבת המילון, כגון החוברת לדוגמה שעסקה בערך ער"ב. זו באה להתוות דרך בכתיבת המילון בבוא העת מצד השיטה ומצד מימושה. וגם זאת, לאחרונה הוחל בהתוויית העקרונות לריכוז הביבליוגרפיה לכל ערך וערך ואף מסתמנות התחלות בעיבודם של תחומי משנה כגון שמות הצמחים ושמות בעלי החיים ותחומים נוספים. ויותר מזה, יש מחשבות על מילונים לתקופות משנה כשלב ביניים בהכנת המילון הגדול.

ג

נבוא עכשיו לומר דברים אחדים על המטרה השלישית של האקדמיה, הקובעת שיש "לכוון את התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי

צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המילים, בדקדוק, בכתב, בכתיב ובתעתיק". לא הרי המטרה הראשונה שעיקרה המחקר, כהרי המטרה השלישית; זו שייכת כולה לתחום הפסיקה, לעבודה המעשית. לאחר ארבעים שנות קיומו יכול המוסד להצביע בסיפוק על הישגים רבים, אבל גם אינו בן-חורין להתעלם מכמה וכמה בעיות.

בתחום אוצר המילים, הרבה עשתה האקדמיה בענייני המינוח כהמשך לעבודתו של ועד הלשון (ויש אומרים שיש נושאים שבהם הוגדשה הסאה). בשנים האחרונות בלבד הועמדו המילונים לכמה נושאים כגון המילון למונחי רפואת השיניים והמילון למונחי הבולאות. הוועדות הפועלות בחיפה הציבו בתחום הטכנולוגי כמה וכמה מילונים כגון המילון להנדסת דרכים, תחבורה ובנייה. בימים אלה ממש שוקדות על עבודתן הוועדות למונחי הביולוגיה, למונחי המשפט, לשוק ההון והבנקאות, לשמות הצמחים ועוד ועוד.

גם בסוגיית המילים בשימוש הכללי מתרחבת והולכת פעילות האקדמיה; מילים רבות שהניחה השתרשו או הולכות ומשתרשות. **הַפְּרָטָה**, **מְשִׁיבֹן** (במקום מה שנקרא בפי רבים "מזכירה אלקטרונית" למגינת לבם של רבים או של רבות), **מִידָע**, **מֶרֶב**, **מְזַעַר**, **עִיצוּמִים**, **יַעֲפָת** (כתרגום jet-lag), **מְדוּחַ** (כנגד הַבִּידָה), **קִלְטָת**, **כּוֹנֵן**, **צָג** ו**תְּכָנוּת**, **סִיקוּר**, **נִמַל תַּעוּפָה**, **מְסוּף** ורבים כמותם, עלו ונקבעו בוועדה למילים בשימוש הכללי בוועדות אחרות, ומהן הגיעו אל המליאה ומשם אל הרשומות ואל אמצעי התקשורת ואל החיים. מדובר בסך כולל של מאה אלף ויותר מילים וצירופים שוועד הלשון והאקדמיה הניחו.

עם זאת, אין להתעלם מן האתגר הניצב בפני המוסד לבחון אלו מילים נקלטו ואלו נשארו איברים מתים המעטרים מילונים לתפארת הדפוס, מילים שלא חלחלו אל החיים או אל התחום המיוחד שבשבילו נתקנו, ורצוי לבחון מדוע לא צלחה דרכן ושמה דרכה של האקדמיה היא שלא צלחה בהן. וגם זאת, האם עשינו כל אשר לאל ידינו להבאת דברינו והחלטותינו לידיעת הציבור? אמנם נתפרסמו מילונים רבים, ועמם עשרות רבות של חוברות **לשוננו**, מאות רבות של חוברות **לשוננו לעם**, כמאתים דפי **למד לשונך** ועוד. אך האם די באלה, וכלום פרסומים אלו הופיעו תמיד בזמן והגיעו תמיד ליעדיהם?

ואשר לתחומים האחרים: הדקדוק, הכתב, הכתיב והתעתיק. אף באלה יכולה האקדמיה לציין בסיפוק את פעולותיה, מהן סוגיות ונושאים כוללים

ומהן פרטים ופינות קטנות. נסתפק בכמה הערות באשר לדקדוק. חטיבות שלמות של הדקדוק העברי - במיוחד בתורת השם ובתורת הפועל - נתגבשו גיבוש מחודש בהחלטות האקדמיה ורבים מן הפרקים כבר מצאו דרכם אל ספרי הלימוד. הרבה מן היוצאים מן הכלל הועמדו על מקומם והותש כוחם בכללים החדשים. כאן המקום לעמוד נגד מתריסים מתוך בורות ומתוך חוסר ידיעה, הטופלים על המוסד טענות נטולות יסוד. אפרש דבריי:

גלוי וידוע שזה אלף שנה (ואפשר יותר מזה) נתקבל נוסח המקרא במסורת טבריה כנוסח המופת בכל תפוצות ישראל ודחה שיטות אחרות. רוב קהילות ישראל, שקריאת המקרא כהגיתו בפי הטברנים לא הייתה קריאתן, קיימוהו וקיבלוהו אף שעמד בסתירה מתמדת למנהג הקריאה של אבותיהם. אף העיסוק של חכמי הלשון בעברית זה אלף שנים ויותר נתייסד על מסורת טבריה. כל זה עמד לנגד עיניהם של חכמי ועד הלשון וחכמים אחרים בתקופת התחייה. ההליכה בשבילי הדקדוק של המקרא נקבעה כדרך המלך. אבל מחקר הלשון בדורות האחרונים חשף מסורות אחרות, מהן נתונות בכתבי-יד עתיקים, ומהן מסורות בעל-פה בפייהם של חכמי העדות. רבות מן המסורות הללו מצאו את דרכן גם לשיבות האקדמיה וכיוונו את החלטותיה.

וגם זאת, בניגוד לימי ועד הלשון מלפני מאה שנה ואפילו מלפני שישים שנה בלבד, אנו שרויים בשני הדורות האחרונים במציאות חדשה, מציאות של לשון חיה חיים מלאים. לא עוד עשרות או מאות דוברי עברית, אלא מאות אלפים ויותר מזה של דוברים שהעברית היא להם לשון-אם ואף לשונם היחידה, ועמם המונים שהעברית היא לשון חינוכם מילדות. ובלשון זו יש לא רק שיבושים שבאו מפיהם של הורים או מורים ומאנשים אחרים שלשונם עתירת משוגות, אלא מאופיינת היא גם בצורות ומבנים, שהם כבכל לשון תולדה של תהליכים חיים וטבעיים. רבים מחברי האקדמיה אוזנם כרויה לתהליכים אלה ובכל הנוגע לפסיקה הם אינם דבקים דבקות עיוורת, כחסידיים שוטים, במופת הטברני לבדו. למשל, בדקדוק המופתי שעל פי המקרא הפעלים הרגילים נבדלים בכמה פרטים מפעלים שעיצורם האחרון הוא חייית או עיין. מכאן **יִלְמַד**, **יִתְקַדַּשׁ**, ומכאן **יִשְׁבֹּחַ**, **יִשְׁתַּמֵּעַ**. אבל בתוך הלשון החיה, הוקש הנדיר אל התדיר; בדיבור נשתלט הטיפוס **יִשְׁבֹּחַ**, **יִשְׁתַּמֵּעַ** בצירי בדומה לרוב הפעלים. בדקדוק הפוסק שיצא מן האקדמיה הוכר התהליך הטבעי הזה; מכאן ואילך הרוצה לדבוק במופת המקרא ידבק בו, והרוצה את המופת של הלשון החיה הרי גם הוא לו דרך סלולה ותקנית. וכך

הוא לא רק בכללים אלא גם בפרטים. בדקדוק המופתי השם חג מתיידע בצורה הַחֶג, אבל האקדמיה הכשירה את הצורה הַחֶג הנתונה במסורתן של עדות והמהלכת בפי דוברים רבים. בלשונו כיום מהלכות שתי החלופות גֶמֶר וְגֶמֶר (כמו בצירוף בחינות גֶמֶר או בחינות גֶמֶר); שתי החלופות הן צורות מונָשׁוֹת מדורי דורות, ובצדק מצאו גם שתיהן את ביטויין בהחלטות האקדמיה.

אמת, נתינת הדעת ללשון החיה, פעמים שהיא מעלה שיקולים מופרכים גם באקדמיה. ראיתי לחברים אחדים בה שביקשו להימנע מלהציע מילים שיש בהן עי"ן או חי"ת, מפני שאלה אינן נהגות בפי דוברים רבים, כלומר, דוברים שהוריהם או הם עצמם באו מן הארצות שמצפון לים התיכון. כך, למשל, משהוצעה המילה הַנֶּצֶה היה מי שסבר שמוטב להימנע ממנה, משום שהיא נשמעת כמו הַנֶּאֱה, וכך יש להימנע מן הַיּוֹרִי המצטלצל כמו פְּעוֹרִי. עיוות זה אינו קיים, כידוע, אצל אלה שבאו מן הארצות שמדרום או ממזרח לים התיכון, אלה שמבטאם קרוב למבטא המופת שוועד הלשון החליט להנהיג לפני כמאה שנה.

ד

אומר דברים אחדים בעניין המטרה השנייה ומימושה. זו נתנסחה, כאמור, במילים אלו: "לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית תולדותיו וגלגוליו". כבר אמרתי, שבמימוש המטרה הראשונה, "כינוס אוצר הלשון העברית", יש מענה לא מבוטל גם למחקר הלשון. אפרש דבריי בפירוט יתר. ההזדהות המקורות במפעל המילון ההיסטורי, בירורם, ניתוחם והצגתם שרשים שרשים, ערכים ערכים, ואין צריך לומר תקופות תקופות זו אחר זו, אינם מלאכת כינוס בלבד. הצבת הנתונים בדרך נכונה ומגובשת היא פרק חשוב, ושמה הפרק החשוב ביותר, במחקר הלשון. יתרה מזאת, שורת המחקרים של יחידים שנתבססה ומתבססת על החומר שכונס במפעל המילון היא כבר צעד נוסף בחקירת סוגיות כוללות ובעניינים פורטים בתולדות הלשון העברית ובבירור מבניה, הן באוצר המילים, הן בדקדוק. אסור לשכוח, כמובן, שכל אלה הם אך חוליה אחת בשרשרת ההישגים הכבירים של חקר הלשון במשך אלף שנים ויותר.

עם זאת, יש צדדים חשובים במחקר העברית הדורשים התייחסות של

האקדמיה, ולדעת חברים נכבדים בה הם דורשים מעשה דחוף. כוונתי להצעה לערוך סקר של העברית החדשה לכל חטיבותיה וגווניה. אנו עדים למאה שנים בקירוב של חיי הלשון בכתב שברקעה עומד דיבור חי. שני הרבדים, הכתוב והמדובר, ניזונים זה מזה ובונים - ושמא גם הורסים - זה את זה. כתיבת העברית נתגוונה גוונים רבים וגם הדיבור העברי מתאפיין בסממנים של משלבים נפרדים וגיוונים חברתיים נבדלים, כולל עגה (סלנג) מקרינת חן, שיותר משיש להילחם בה, יש לעמוד על משמעויותיה כדי לקיים קשר תקין עם המשתמשים בה. בתוך כל זה נשתלבו גם מפעלותיהם של ועד הלשון והאקדמיה ללשון בדקדוק ובאוצר המילים; ויש גם פרקים, יותר נכון פרטים רבים, מן העשייה בשני המוסדות הללו, שלא היכו שרשים כלל בלשון הכתובה או בלשון המדוברת, כפי שכבר רמזתי לעיל.

לא ראיתי לאיש באקדמיה שיתנגד לעריכת הסקר. עריכתו נדחתה בשל מגבלות תקציב ובשל הצורך לגבש תכנית ערוכה לפרטיה. ברם יש ויכוח על טיבו וכיוונו של המחקר הזה. יש חברים באקדמיה החושבים על סקר העברית כמטרה לעצמה - פרק בתולדות הלשון ובחייה, ויש מי שמבקש לגזור מתוצאותיו מסקנות מעשיות במישור התקן. מבקש אני להביע את דעתי בוויכוח הזה. לטעמי, אין ספק שיש צורך חשוב - מדעי וגם תרבותי - לברר מה טיבה של הלשון, או טיבן של הלשונות, המהלכות בתוכנו. פגם חמור הוא שהיסקים הנוגעים לעברית החדשה יתבססו על התרשמויות אישיות או על בירור של מקצה קטן ומצומצם שלה בלבד. צורך הוא לנו שיעשה מחקר מקיף וקפדני לפי תכנית מבוררת ומגובשת מראש ובדוקה לכל היבטיה. פעמים אתה חש בתוך האקדמיה עצמה באזלת היד בבירור הנתונים בלשון החיה. עתים שחבר אומר "כך נוהגים כולם", והמילה "כולם" כוללת את מנהגו שלו בלבד. זוכר אני ויכוח על צורת הריבוי של השם המיוחדש להיט. היה מי שאמר "הכול אומרים להיטים" וציטט, למעשה, רק את עצמו, והיה אפילו מי שידע לומר ש"אומרים להיטים בפתח דווקא", שכן נשמעה לו הכפלה בה"א (מדובר בחבר שמסורת אבותיו מכירה את המימוש הזה של העיצור ה"א), והיה גם מי שאמר ש"הכול מבטאים להיטים", והביא כמאה עדים את הגייתו שלו.

כל בירור לשוני הגון עומד על העובדות, ועל כן צורך חשוב הוא לעברית החדשה, שיעשה מחקר וסקר מקיף שיציג את נתוניה. בדיון שהיה לאחרונה במנהלת האקדמיה שבה ועלתה הצעה בכיוון זה.

עם זאת, לדעתי, אין מקום ואין צורך מכול וכול לכרוך את בירור הנתונים בקביעת התקן הלשוני. לא כל מה שמשמש בחיים יכול לעלות לדרגה של תקן מחייב. קביעה זו נוגעת לכל תחומי הלשון: ההגייה, תורת הפועל והשם, התחביר ואוצר המילים. הלשון החיה מספקת שימושים מעניינים ומאלפים מבחינת התפתחותם, בלשנים רבים מתפרנסים מהם ויודעי-מָעַט מאמצים אותם; ואולם כדי שיכשרו לשמש בניי-אב לקביעת תקן צריכים להצטרף גורמים נוספים. לא ייתכן שכל משוגה שרקעה בורות וחוסר ידיעה תאומץ כחלק של התקן הלשוני. הנה למשל, ראיתי אני וראו אחרים שצעירים מחטיבה חברתית מוגדרת מקיימים אבחנה בין "פסח ראשון" ל"פסח שני" לא כאבחנה המוֹרֶשֶׁת מדורות. שני הצירופים הללו משמשים אצלם שימוש חי - הראשון מכון לט"ו בניסן, יום-טוב ראשון של פסח, והשני - ליום-טוב אחרון שלו כלומר לשביעי של פסח, ואין הם מעלים על דעתם כלל ש"פסח שני" יום אחר הוא בלוח השנה העברי, ודווקא בחודש אייר, בארבעה-עשר בו. כלום מעלה מישהו על דעתו ששימוש זה, שהוא רווח ביותר בחוגים מסוימים, יומלץ כתקן? פרופ' דב סדן המנוח היה מלקטם של שימושים כאלה והיה מתרעם על מלומדים שסברו שכל מה שנזדמן בלשון החיה הוא חלק של התקן. הוא עצמו סיפק דוגמות למכביר של "שימושי לשונות" (או כלשונו "שיבושי לשונות") לשעתם ושיבושים שקנו להם שביטה בפי דוברים רבים. לדידי, הכרח הוא שנחצוץ חציצה חותכת בין בירור הממצאים לקביעת הנורמה. האקדמיה אינה מחויבת רק לבלשנות, היא מחויבת גם לתרבות ישראל לדורותיה, ובכלל זה לשון המופת של אבות הספרות העברית החדשה, והדברים אינם צריכים תוספת פירוש.

העמדת הסקר על סדר יומה של האקדמיה יהיה בו משום סניף חשוב במימוש המטרה השנייה. עם זאת, יש להיזהר ממעשה חפז, לא מתוכנן, לא מבורר ולא מגובש כל צורכו.

כאן המקום להזכיר גם את הקמתו של המכון לתולדות תחיית הלשון העברית על שם הרופא הירושלמי ד"ר אהרן מאיר מזיא, שהיה אחד מנשיאי ועד הלשון; הודות לתרומה של צאצאיו (ובראשם נכדו, מר אליהו איזקסון) הוחל בכינון המכון הזה. דומני שגם פעולה זו היא צעד חשוב במימוש מטרות האקדמיה; יש בה גם כינוס, גם מחקר, גם שירות חשוב לציבור הרחב ובמיוחד לצעירים, ולא כאן המקום לפרט את הדברים.

ה

בחתימת דבריי מבקש אני להידרש בקצרה לקשרים בין האקדמיה כרשות מחוקקת ובין הרשויות המבצעות וראש לכולם משרד החינוך והתרבות. נחטא לאמת, אם נאמר שמשרד החינוך ראה עצמו בעבר מחויב תמיד להחלטות האקדמיה. הרבה מקביעותיה, ובעיקר בסוגיות כוללות כגון ההחלטות בעניין הכתיב חסר הניקוד, נשארו מיותמות מפני שפקידים במשרד התעלמו מהן. לא תמיד היה להם הכוח להתנתק מדפוסים קבועים ומושרשים כדי לאמץ את החלטות האקדמיה. גם הפיקוח על הוראת הלשון הוזנח ומוזנח קשות. אפשר שהוזנח בשגגה, אך זו היא אחת מן השגגות העולות לחשבון קשה.

יותר משבא אני לצעוק לשעבר, מבקש אני לפתוח תקופה חדשה. דין הוא שהמשרד יפתח ערוץ קבוע בינו לבין האקדמיה, הן באשר לתכניות ההוראה של הלשון, הן באשר לספרי הלימוד ולעניינים אחרים. בזה נימצא משרתים נאמנה את המטרה הרביעית שהופקעה מן האקדמיה והופקדה בידי משרד החינוך.

הרבה יש להוסיף על פעולות האקדמיה גם מצד העובדות גם מצד הערכותן לכאן ולכאן, אלא שנתארכו הדברים. שבח הוא לבית הזה ולעומד בראשו שראה לזמן באכסניה זו את ישיבת האקדמיה במעמד ציבור רחב, מגוון ונכבד. בוודאי עמדה לפניו זקרת הלשון וזקרת המוסד, ועל כך אנו מודים לו ביותר. צורך הוא לכולנו להתגאות בהישגי הלשון העברית ובכל העושים למענה, ולא לחדול מלהצביע על קשיים ועל דרכים להתמודד אתם.

ההצלחה שהצליח עמנו להחיות את העברית בדיבור פה היא מן הפלאים של דורותינו ומן ההישגים העצומים של הציונות. כמו באשר לכל רעיון גדול שהצליח יש נטייה בקרב חוגים רחבים לראות את ההישג דבר מובן מאליה, וממילא נעשים טיפוחו ושימורו מיותרים בעיני רבים. תפקידם של נושאי התרבות ודובריה וכל המופקדים על קידומה לתת תשובות מתאימות לרוחות ולתפיסות כאלה. תשובות אלו כרוכות במאמץ חינוכי מרוכז, נמרץ ומתמיד. דומני שהמעמד הזה וזקרת הנוכחים בו הם חוליה נוספת בשרשרת הזאת.